NOSTALGIA ÎNCEPUTURILOR. COPIII ŞI COPILĂRIA ÎN MEMORIILE BUCOVINENILOR

HARIETA MARECI-SABOL

Keywords: childhood, nostalgia, family, Bukovina, language, game, privilege, restriction, local geography, memoirs.

Nostalgia of the beginnings. Children and childhood in the Bukovineans' memories

(*Abstract*)*

In recent decades, memories, memoirs, diaries and autobiographies have become increasingly attractive. They fascinate the public and induce the researchers, showing an interesting relationship between memory and fiction or imagination. They also try to bring attention to those events that had fallen into oblivion. Sometime, only a few witnesses are able to share their stories or what they had experiencend. In so many ways, their memoirs represents a „history" that slips through the fingers. While literary critics and theorists can interrogate the memoirs as a specialized form of narrative, historians can explore them as documentary sources or tools in reconstruction of the past. They can be important in understanding the picture of a community, by memory as a component of historical knowledge.

In terms of childhood, the memoirs have a special reverberation, especially when the contact of two or more different cultures exerts an enormous influence on children's behaviour or habit. Place of birth and of childhood, family, language, and play – as conceptual milestones, based on real scenes of life, recounted, judged, evaluated, and interpreted in a retroactive way could raise questions. Actually, were these texts written for the individual, for a group belonging, for „others" or for „all"? Are those memoirs pure confessions on the personalized ground of true life's narration or are they just pieces of a wider community's history?

According to memoirs written by Bukovinians, childhood is more than a „place of history": it is a space characterized by mobility and plasticity, by the illusion and objectivity. Its understanding is rather like a philosophy of history (that is rarely practiced by historians who prefer to start their research from some strictly empirical facts) as long as the childhood description sits at the boundary with fiction, as a product of reconstruction in agreement to the requirements of the past. The memoirs about Bukovina are not focused on childhood *sensu stricto*; the childhood is just a part of a broader life's picture. Even so, there are enough pages that present the conceptual marks of a childhood in intercultural privileges or restrictions, the geography of „childhood's places", the family ties, the language and the play.

* Traducere: Harieta Mareci-Sabol.

Analele Bucovinei, **XVIII**, *1* (36), p. – , Bucureşti, 2011

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

Deşi aflate, pentru un timp, în seama cercetărilor restrânse, amintirile, memoriile, jurnalele şi autobiografiile au devenit atracţia ultimelor două decenii, fascinând publicul şi provocând specialiştii. Criticii literari şi teoreticienii literaturii le interoghează ca forme specializate de text, iar istoricii le analizează ca surse documentare care ajută la reconstituirea trecutului, prin explorarea unor aspecte de ordin privat. Eugen Simion remarca, într-una din lucrările sale, că documentul poate să bată ficţiunea, atunci când este descoperită autenticitatea faptului trăit[1]. Uneori însă, jurnalele ori memoriile, prin caracterul lor confesiv, ajung tot o formă a ficţiunii, imaginarul pătrunzând într-o scriitură ce îşi propune să respingă din start orice formă de ficţiune.

În avalanşa de mărturii ce apare pe piaţa cărţii sau pe paginile de Internet, unele sunt credibile, interesante, iar altele sunt mondene, trucate, aranjate în asemenea manieră încât să impresioneze publicul. Unde sfârşeşte sinceritatea şi unde începe mistificarea? De aici şi avertizarea asupra unei etici a studierii memoriei rareori respectate, „o cerinţă elementară a receptării literaturii memorialistice: cea de a nu absolutiza niciodată nici o afirmaţie a autorului, ci de a lua totul *cum grano salis*. De a nu hiperboliza anecdoticul, de a nu generaliza întâmplătorul, de a nu decreta ca regulă excepţia”[2].

În ceea ce priveşte copilăria, memoriile care o reflectă au o reverberaţie aparte, mai ales amintirile celor a căror viaţă a fost influenţată de contactul a două sau mai mult culturi diferite. Potrivit definiţiei sociologului american William Corsaro, „copilăria este o perioadă construită social în care copiii îşi trăiesc viaţa”[3]. Dar dacă pentru copii, copilăria este o perioadă temporară, pentru societate copilăria este o formă structurală permanentă, care nu dispare chiar dacă membrii săi se schimbă continuu[4]. Cu alte cuvinte, pentru istoricul care caută memoria intactă a întâmplărilor trăite într-un timp dat, copilăria devine parte integrantă a societăţii, o viziune alternativă a unei epoci, un supliment la meta-naraţiunile oficiale sau o sursă pentru înţelegerea procesului de formare a identităţii.

Cu excepţia romanului autobiografic *Zăpezile de altădată*[5] al lui Gregor von Rezzori, în cazul memoriilor bucovinenilor nu avem de-a face cu o descriere a copilăriei *stricto sensu*, aceasta fiind parte a unor reconstituiri de viaţă mai ample. Sunt, însă, suficiente pagini care vorbesc despre copilăria trăită în privilegiile ori restricţiile interculturale ale unui oraş precum Cernăuţi, despre locurile copilăriei, despre legăturile de familie şi amintirile păstrate din generaţie în generaţie.

---

[1] Eugen Simion, *Ficţiunea jurnalului intim*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, vol. I, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 4–5.

[2] Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceauşism. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, Bucureşti, Editura Polirom, 2004, p. 63.

[3] William A. Corsaro, *The Sociology of Childhood*, Thousand Oaks, CA, 2005, p. 3.

[4] Colin Heywood, *A History of Childhood*, Cambridge, Polity Press, 2001, p. 9–10.

[5] Gregor von Rezzori, *Blumen im Schnee: Portraitstudien zu einer Autobiographie*, Munich, C. Bertelsmann Verlag, 1989.

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

Este destul de greu de stabilit ponderea elementelor de ficţiune în evocări, atunci când se vorbeşte despre copilărie, dar avem toate motivele să credem că ele nu sunt puţine; şi nu neapărat pentru a mistifica sau pentru a obstrucţiona adevărul, ci pentru a-l exprima mai bine. Se poate ca dialogurile să nu vor fi avut exact aceleaşi cuvinte, împrejurările sau cadrul geografic să fi fost altfel decât aşa cum apar în descrieri, ordinea unor evenimente mai mult sau mai puţin însemnate să fi fost alta. Ce ştim despre copilărie în memoriile bucovinenilor e că se reconstruieşte istoric, de dragul trecutului, a lumii pierdute, fragile sau discontinui sau de dragul urmaşilor. La nivel personal, memoria copilului şi a copilăriei devine importantă în relaţie cu identitatea familiei sau comunităţii, cu practicile rituale, unele amintiri fiind detaliate, iar altele destul de vagi.

În general, există câteva repere conceptuale în abordarea copilăriei, iar geografia sau dimensiunea spaţială a acesteia este una dintre ele. Întotdeauna supusă unei percepţii speciale, adevărata natură a locului se conturează adeseori sub detalii banale: „M-am născut în Gura Humorului [...], în ziua sărbătorii bisericii Sf. Iacob [...].Casa noastră era aşezată lângă o moară destul de mare, cu gatere”[6] sau „M-am născut în Radevits (Bucovina, România). Românii o numesc Redeoots şi în limba germană a fost Radaoots – o mică aşezare evreiască, străbătută de calea ferată. [....] Era un pârâu – Topliţa – nu prea curat, dar care îngheţa în timpul iernii – iar noi, copiii, puteam patina pe gheaţă”[7].

Locurile începutului sunt, într-un mod natural şi firesc, asociate Bucovinei, componentă a Imperiului Austriac sau a României. Doar Richard Weiner configurează conceptul de „obârşie” ca „patrie”, în funcţie de potenţialul acestuia de apartenenţă şi identificare, încărcând geografia cu simbolurile memoriei vremurilor trecute: „Când sunt întrebat în ce ţară m-am născut, am un moment de ezitare înainte să răspund. Presupun că ar trebui să spun numele ţării în care se afla oraşul în care m-am născut, la vremea mea, sau numele ţării căreia îi aparţinea acel oraş atunci când l-am părasit. Sau poate, numele ţării în care se află azi acel oraş. Sau mai bine numele ţării de care aparţinea acel oraş cu 12 ani înainte de a mă naşte eu, numele ţării în care s-au născut părinţii şi bunicii mei, ţara limbii mele materne. [...] În numai 50 de ani petrecuţi acolo, locul în care m-am născut şi-a schimbat «proprietarii» de trei ori. Această frecventă şi pentru mulţi dintre cetăţenii ei, tragică schimbare este reflectată în următoarea anecdotă. Doi oameni se întâlnesc pentru prima dată. După câteva minute de conversaţie, se întreabă de unde sunt. Se întâmplă ca unul din ei să fie din Cernăuţi. Celălalt, care nu a auzit niciodată de Cernăuţi, întreabă: «Cernăuţi, unde e asta?» «Regret», vine răspunsul.

[6] Jakob Welisch, *Reflections and Reminiscences: A Bukovina German tells his story*, http://www.bukovinasociety.org/WelischJ-1989.html.

[7] Mali Haimovitch-Hirsh, *My Childhood in the Shadow of the Holocaust*, http://www.jewishgen.org/Yizkor/Radauti1/rad001.html.

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

«Nu sunt sigur. Azi încă nu am citit ziarele»”[8]. Cert e că, după preambulul anecdotic, autorul indică, pe scurt, locul începuturilor sale: „S-a întâmplat să mă nasc în Cernăuţi, capitala Bucovinei, o provincie situată în partea estică a Europei Centrale”[9]. E un tip reconstructiv de nostalgie ironică, o formă care evidenţiază înstrăinarea, atât ca funcţie literară, cât şi ca mod de existenţă. Justificarea unui astfel de retorism patetic se face prin ataşamentul faţă de spaţiul de baştină, cu reperele sale simbolice, aşa cum e lesne de observat în însemnările lui Ionică Nandriş („imagine a satului meu, de ce mă urmăreşti, de ce mă tulburi aşa des în pribegie?”)[10] sau Traian Chelariu („o plimbare pe şoseaua ce duce la Robinson. Parcă aş fi fost la Cernăuţi. O siluetă de deal, exact ca Ţeţina; la poalele dealului, Banileul, Roşa şi Clocucica; în spatele nostru, dâmbul cu Fortul Chatillon, Dominicul, toamna, cu vegetaţia-i rară. Trebuia să opun logica impresiei ce mă stăpâni câteva minute: «Deşi ţi se pare că eşti la Cernăuţi, te găseşti lângă Paris!» Şi totuşi”[11].

Asemenea cadrului geografic, familia este un reper determinant care acţionează puternic asupra memoriei. Raportul părinte–copil şi chiar bunic–copil se transformă într-o adevărată „cheie” a înţelegerii devenirii, prin umanizarea şi socializarea copilului. Uneori, pentru înţelegerea structurii istorice a copilăriei, important de evaluat nu e doar ceea ce fac copiii, ci şi care sunt atitudinile şi valorile părinţilor sau a celorlalţi membrii ai familiei în relaţie cu cei mici.

De exemplu, mama este o prezenţă indispensabilă sau de neînlocuit, asigurând cele necesare traiului, prin echilibrul dat mediului familial. Ea se implică în activitatea menajeră, de la pregătirea mesei şi întreţinerea obiectelor de îmbrăcăminte şi până la detaliile confortului unei călătorii cu sania pornite din idilicul Gura Humorului către Bori: „Pentru a avea căldură de-a lungul drumului, mama încălzea pe sobă câteva cărămizi pe care le punea apoi în sanie”[12]. De imaginea mamei se leagă momentele de tandreţe şi confesiune, ca şi cele corespunzătoare educaţiei: „Am crescut mai mare şi am început să merg la şcoală. Mă descurcam binişor, dar mama nu era chiar atât de încântată. «O fată evreică, spunea ea, trebuie să ştie să gătească, să coacă, să cureţe. Nu să fie o savantă»”[13]. Chiar şi în cazul experienţelor traumatizante, cum ar fi moartea tatălui ori a fraţilor, prezenţa mamei reduce din cantitatea şi intensitatea acestor drame, fără a reuşi să le elimine cu totul. „După moartea tatei, situaţia noastră financiară s-a înrăutăţit,

[8] Richard M. Weiner, *Analogies in Physics and Life: a scientific autobiography*, Singapore, 2008, p. 5.

[9] *Ibidem*.

[10] Ionică Nandriş, *Satul nostru Mahala din Bucovina. Înregistrări pentru mai târziu*, în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi–Bucureşti, anul II, nr. 5, 1995, p. 159.

[11] Traian Chelariu, *Zilele şi umbra mea*, ed. Mircea A. Diaconu, Bucureşti, Editura Ideea Europeană, 2007, p. 157.

[12] Jakob Welisch, *op. cit.*

[13] Mali Haimovitch-Hirsh, *op. cit.*

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

încetul cu încetul. Cu pensia ei de văduvă de război nu ne putea hrăni pe toţi. La început, mama a continuat afacerea tatei, lucrând cu asociaţii, acest lucru durând un an sau doi, apoi cu ucenici de dincolo de graniţele provinciei. Am avut întotdeauna suficient pentru a mânca, alimentele fiind ieftine într-o ţară agricolă precum România, dar ştiam că nu putem avea alte facilităţi la fel ca şi colegii mei. Îmi amintesc că în clasa a 3-a, un magician a venit la şcoală, iar elevii au fost trimişi acasă pentru a obţine 5 lei pentru spectacol. Nu am mers şi după ce toţi s-au întors cu bani, m-am dus acasă plângând. Deşi mama a spus că ar fi trebuit să cer banii, evident, am simţit că nu ne puteam permite”[14]. Rolul mamei în educaţia copilului nu poate fi nespecific şi marginal atât timp cât experienţele primare au o importanţă definitorie în interiorizarea valorilor familiale: „Mă uitam la mama ca la o icoană sfântă cu care se asemăna. Nici un gest indecent sau nepotrivit nu trăda făptura ei, nici un cuvânt nedemn n-a ieşit din gura ei”[15].

Există însă şi o altfel de imagine a mamei: femeia culpabilă de nefericirea copilului, care îşi înstrăinează pruncul în favoarea unui mariaj convenţional: „O tânără văduvă s-a recăsătorit cu un evreu care nu a vrut să-i aducă fiul în casa sa. Astfel, ea a dat copilul – pe tatăl meu – bunicilor săi materni. Bunicul era un melamed (învăţător evreu), iar bunica – o persoană bolnăvicioasă. De aceea tatăl meu a avut o copilărie destul de dificilă alături de ei. [...] Când a început primul război mondial, tata avea 16 ani. S-a prezentat ca voluntar în armata austriacă, spunând că e mai mare. A fost crezut pe cuvânt şi înrolat imediat. Niciodată nu şi-a iertat mama care l-a părăsit de copil”[16]. Este una dintre manifestările invocate atunci când se încearcă localizarea mamei în construcţia identităţii unui individ.

Cât priveşte modelul patern, el este asociat deschiderii către lumea exterioară, ca un intermediar între aceasta din urmă şi copil. Spre deosebire de atitudinea maternă, acţiunile tatălui îl determină pe copil să-şi dimensioneze dorinţele în funcţie de necesităţile şi de cerinţele familiei: „Vara, Gura Humorului, un oraş staţiune situat pe Moldova, atrăgea turiştii dispuşi să plătească, cu generozitate, pentru cazare. Din moment ce puteam satisface nevoile lor, de multe ori tata închiria turiştilor toată casa, păstrând pentru noi doar o cameră mică pe care o foloseam pentru gătit. Nopţile dormeam pe fân în hambar, lucru de care nu eram foarte bucuros”[17].

Deosebirile dintre imaginea tatălui şi cea a mamei vizează natura, modul şi gradul de implicare al fiecăruia. Ele pot releva două „roluri”, două viziuni asupra lumii, două morale. Dacă rolul mamei este unul complex, cuprinzător, rolul tatălui este mai degrabă unul complementar, specific: în timp ce mama are aproape

[14] Carl Hirsch, *A life in the Twentieth Century*, 1989, p. 12. http://www.ghostsofhome.com/files/a-life-in-the-twentieth-century.pdf.

[15] Vasile I. Schipor, *Radu Popescu, un memorialist bucovinean necunoscut, la centenarul naşterii sale*, în „Analele Bucovinei”, Bucureşti, anul XVI, nr. 2, 2009, p. 388.

[16] Mali Haimovitch-Hirsh, *op. cit.*

[17] Jakob Welisch, *op. cit.*

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

exclusivitatea resurselor expresive, de protecţie, educaţie şi înţelegere, tatăl îi oferă copilului fermitate, informaţie, cooperare: „Ne iubea mult tata pe noi, copiii. Dragostea lui şi-o exterioriza însă mai puţin vizibil. În momentele lui de sentimentalism pentru noi, se rezuma [la] a ne săruta pe păr, în vârful capului. Pentru noi, copiii, acest sărut ne era suprema fericire”[18]. Motivaţia afecţiunii rezervate se regăseşte în modelul educativ tradiţional, fundamentat pe realitatea statistică a ratei mortalităţii infantile. Se întâmplă ca tatăl să intre în relaţia cu copilul său pentru a se juca sau pentru a trăi satisfacţia unor gesturi tandre: „Pe lângă agricultură, tata se ocupa şi cu cărăuşia. [...] Uneori, după ce ducea la Cernăuţi «chirie» (cărăuşie), se întorcea noaptea spre casă. Poposea, pentru jumătate de oră la internat. De multe ori mă găsea dormind, deoarece era noaptea târziu. Îmi amintesc că mă trezeam pe jumătate, în timp ce tata mă mângâia pe cap, după care adormeam din nou. De abia a doua zi îmi dădeam seama că, în timpul nopţii, am fost «vizitat» de bunul şi iubitorul meu tată...”[19]. De multe ori în amintirile bucovinenilor, copiii se simt legaţi de taţi aşa cum se simt legaţi de mame, mai ales când tatăl petrece suficient timp cu ei şi le acordă suficientă atenţie: „Volumul lui Slavici a fost prima carte românească pe care am citit-o din scoarţă în scoarţă, având dicţionar pe tata şi pe mama, de câte ori mă împiedicam de câte un cuvânt neînţeles”[20].

În general, familia deţine un loc central în construcţia identităţii, fie ea individuală sau de grup. Identitatea se construieşte atât în atmosfera de acasă, cât şi în interacţiunea cotidiană a copilului cu vecinii sau colegii de la şcoală. Luarea în considerare a interacţiunilor umane, mai ales într-un spaţiu multietnic, permite analiza copilului ca individ deschis către exterior, dar care trebuie să se conformeze unor reguli stricte ale adulţilor, mai puţin înţelese de către el. Învăţarea unor coduri identitare, restrictive uneori, îi accentuează copilului sentimentul apartenenţei la un grup, în detrimentul autonomiei şi al capacităţii sale de autocontrol: „În apropierea casei noastre locuia o familie creştină, cu două fete de vârsta mea. Am petrecut mult timp împreună. În curtea lor era un leagăn. Îmi amintesc că într-o iarnă eram în casa lor, jucându-mă cu nişte cuverturi. În mijlocul camerei era un pin, decorat cu beculeţe şi hârtie argintie, care îmi plăcuse foarte mult. Familia stătea în jurul mesei şi eu am fost, de asemenea, invitată să mănânc. Mama a venit în grabă să mă cheme acasă. Mergând cu ea, i-am spus despre mâncarea gustoasă pe care abia o gustasem. Mama era îngrozită: «Ce, ai mâncat porc?» [...] În ziua următoare, mama mi-a dat nişte haine frumoase cu care să mă îmbrac şi am mers la rabin. Când rabinul a aflat ce am făcut, şi-a îndepărtat ochelarii de la ochi şi a început să strige: «Ai mâncat carne de porc?» Am început să plâng şi să bâgui: «Nu, Rabbi,

[18] Vasile I. Schipor, *op. cit.*, p. 397.
[19] *Ibidem*, p. 390.
[20] Traian Chelariu, *op. cit.*, p. 123.

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

am mâncat mâncare». «În acest caz, nu ai ştiut, deci nu ai greşit» a zis rabinul, ridicându-se din scaun”[21].

Există apoi o tentaţie a etnicizării copilăriei, o modalitate a adultului de a gândi copilăria în categorii etnice şi, în anumite circumstanţe, chiar în subcategorii în cadrul aceleiaşi etnii: „[...] îmi amintesc de *Shabbes goy*, băiatul care aprindea lumina şi soba sâmbătă – lucru interzis evreilor religioşi – spunând *un goy nu este un mensh*, în sensul de fiinţă umană. Am menţionat aceasta pentru că toată viaţa mea am observat că intoleranţa nu este unilaterală”[22].

Limba însăşi are meritul de a stabili apartenenţa la o anume identitate culturală. Într-un mediu multietnic precum cel bucovinean, idiosincrazia etnolingvistică nu este ceva neobişnuit, mai ales atunci când apar blocaje la nivelul comunităţii. Lipsa informaţiilor, contextul istoric, politicul îl aruncă pe copil într-o atmosferă stresantă: „Era un refuz în a vorbi româneşte. Îl puteai observa chiar şi la copiii din casa noastră. Pentru mine, limba română exista între opt dimineaţa şi unu la amiază. Timp suficient să-mi fac lecţiile şi apoi să o uit până a doua zi”[23]. Aceeaşi stare de confuzie şi disconfort o regăsim în paginile jurnalului lui Chelariu: „Mă persecută limba germană învăţată în copilărie, şi neajunsul de a fi vorbit mult mai târziu româneşte”[24]. Este consecinţa faptului că „limba românească am început s-o învăţ într-adevăr abia în anul 1919, când m-am înscris elev în clasa I la Liceul «Aron Pumnul». În Bautsch, unde am stat din martie 1916 până în decembrie 1918, am învăţat nemţeşte. Până în 1916 vorbeam limba ruteană din Dărmăneşti şi românească pe care o îndrugam trebuie să fi fost de tot rudimentară”[25].

Acelaşi cod identitar însuşit acasă este identificat în stilul de joc al copiilor, jocul fiind, în acest caz, un al treilea reper conceptual, după geografia locului şi familie. În analizele psihologice, jocul este o expresie a procesului de asimilare în care copilul încearcă să înţeleagă lumea din jur şi să o schimbe pentru a corespunde propriei înţelegeri şi experienţe. Copiii folosesc jocul pentru a explora şi controla propriile sentimente despre viaţă, exteriorizându-şi anxietatea într-o situaţie sigură: „Odată m-am întâlnit cu un preot pe stradă. Ştiam bine că în acest caz trebuia să arunc un pai în urma lui, dar n-am găsit nici unul în jurul meu. Am venit acasă înspăimântată, iar mama m-a întrebat: «Ce s-a întâmplat?» «Nimic. Sunt obosită». N-am dormit noaptea întreagă. Dimineaţa am fugit la Rabin. Nu îşi terminase rugăciunea şi mi-a făcut semn să aştept. După ce a terminat de recitat, m-a întrebat ce s-a întâmplat. Am început să plâng şi printre hohote i-am spus povestea cu paiul. M-a întrebat: «Ce fel de pai?» «Copiii zic, am spus eu, că trebuie să arunci un pai

[21] Mali Haimovitch-Hirsh, *op. cit.*
[22] Carl Hirsch, *op. cit.*
[23] http://czernowitz.ehpes.com/stories/heymann/composit3.htm.
[24] Traian Chelariu, *op. cit.*, p. 59.
[25] *Ibidem*, p. 123.

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

după preot». «Prostii, mi-a zis rabinul. Data viitoare când ai să întâlneşti un preot, spune-i bună dimineaţa şi nu mai căuta paie»”[26].

În memorii, jocul este în mod esenţial unul plăcut, asociat cu afecte pozitive şi reamintiri recompensatoare. Scăldatul, pescuitul sau căţăratul în copaci sunt acţiunile cel mai des invocate, ele administrându-i copilului o anumită doză de aventură: „Am crescut cu bunicii. Bunicii mei aveau o grădină. Aveau agrişe şi coacăze pe care îmi plăcea să le mănânc verzi. Îmi aduc aminte de doi meri la care, doar uitându-mă, mi se făcea gura pungă. Dimpotrivă, perele erau dulci, delicioase. Pentru a le face să cadă, obişnuiam să arunc cu pietre în ele; uneori eram norocoasă, alteori pietrele îmi cădeau în cap. Odată m-am căţărat într-un cireş, cu cireşe negre, dulci. Bunica a ieşit din casă şi m-a apostrofat: «Nu se face ca o fată de evrei să se caţere în copaci, fie ei şi cireşi!»”[27]. Copilul cercetează, descoperă, sau pur şi simplu se joacă, combustia jocului său fiind imaginaţia: „Am petrecut multe ore lângă apele din vecinătatea mea, preocupat fiind cu precădere de pescuit. Din aceste vremuri încă îmi amintesc trecerea prin vad cu apa limpede ca cristalul până la genunchi şi cu pietre pe fundul pârâului. Noi, copiii, stăteam foarte liniştiţi până când apărea un păstrăv curios. Aşteptarea nu era niciodată lungă, oricum, din moment ce era peşte din belşug. [...] Cu o mişcare rapidă a ambelor mâini, era posibil să-i prinzi. Concuram unii cu alţii pentru a vedea care poate prinde cele mai mult peşte. Pentru mine era mai uşor să prind peştele în acest fel decât să folosesc undiţa”[28]. Împrejurările deschid calea jocului şi nici măcar restricţiile sau sărăcia „respectabilă” nu îi pot anula amprenta: „Nu-mi amintesc să fi avut orice jucării, poate şi din cauza războiului. [...] Principalele jucării ale băieţilor din cartierul meu din Cernăuţi au fost legate de fotbal şi de alte jocuri cu mingea”[29].

Locul naşterii şi al copilăriei, familia, limba, jocul – ca repere conceptuale, fundamentate pe scene concrete de viaţă, povestite, judecate, evaluate şi interpretate retroactiv ridică o serie de întrebări. De fapt, cui sunt adresate aceste texte: individului, grupului din care face parte, „celorlalţi” sau „tuturor”? Sunt aceste amintiri confesiuni pe terenul personalizat al narării propriei vieţi sau sunt fragmente dintr-o istorie comunitară, mai amplă? În cazul memoriilor bucovinenilor, copilăria este mai mult decât un „loc al istoriei”: este un spaţiu caracterizat de mobilitate şi plasticitate, de obiectivitate şi iluzie. Înţelegerea lui ţine mai degrabă de o filozofie a istoriei, mai rar practicată de istoricii care preferă să-şi înceapă cercetarea de la fapte strict empirice. Fără a reflecta întotdeauna şi fidel realitatea, el se situează la limita cu ficţiunea, ca un produs al reconstrucţiei trecutului în funcţie de cerinţele prezentului. Dar, pentru că ficţiunea poate fi considerată un „site al memoriei”, cu o deosebită capacitate de a păstra amintirile individuale şi colective pe o scară mai largă în timp şi spaţiu, ea este şi un

[26] Mali Haimovitch-Hirsh, *op. cit.*
[27] *Ibidem.*
[28] Jakob Welisch, *op. cit.*
[29] Carl Hirsch, *op. cit.*

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)

dispozitiv puternic în tratamentul unui trecut traumatic: „Vreau să vă spun despre anii copilăriei mele, trebuie să spun despre ei. Ei curg în sângele din venele mele şi simt că scriind despre ei mă va ajuta să sting dorinţa mea de răzbunare şi îmi va aduce pace”[30].

Este drept că istoriografia se deosebeşte de literatură, fie ea şi memorialistică, prin pretenţia de a întreprinde reconstituiri riguroase şi o coborâre mai adâncă în trecut, acolo unde memoria individuală nu are acces. Cu toate acestea, copiii şi copilăria, ca subiect de anchetă în relaţia dintre memorie şi istorie, rămân o provocare pentru abordarea interdisciplinară şi o condiţie prealabilă pentru o explorare aprofundată a construcţiei identitare.

[30] Mali Haimovitch-Hirsh, *op. cit.*

BDD-A32575 © 2011 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:36 UTC)